

Ocena rozprawy doktorskiej Pana mgra Mateusza Jana Lammka

Rozprawa doktorska Pana magistra Mateusza J. Lammka nt.: „Poziom organizacji osobowości a modyfikowanie ciała przez osoby pozbawione wolności w ujęciu teorii relacji z obiektem Otto Kernberga”, powstała pod kierunkiem prof. dr hab. Beaty Pastwy-Wojciechowskiej w Instytucie Psychologii na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego.

Oceniana dysertacja w całości, ale i kreślona poszczególnymi słowami jawi się jako istotna i niewątpliwie warta zgłębienia naukowego. Eksponowana problematyka nie daje wrażenia jałowego konstruowania narracji poznawczej, ale wręcz zachęca do rozważań, emanując swoją wartością ekspozycji, ale też ekspresji, nie tylko wizerunkowej, ale przede wszystkim merytorycznej. Praca jest przemyślana i odpowiednio skonstruowana, co pozwala na pewną płynność przepływu myśli i tworzenia zwartego projektu badawczego.

Więzienie jako konglomerat różnych ludzkich usposobień, ale także osób o niejednorodnych przestępczych inklinacjach, podlega nie tylko przemianom izolowanej codzienności, ale równocześnie może też wizji iluzorycznego świata odwzorowanego, czy kopiowanego ze środowiska wolnościowego. Autor rozprawy trafnie lokuje swoje rozważania w przestrzeni inkarcerowanej, która bez wątpienia wymaga, a nawet domaga się redefinicji w wielu zakresach i współczesnej optyki zdarzeń. Wewnątrzzakładowe profile bycia i tworzenia fotografii funkcjonowania wybrzmiewają w celach mieszkalnych określonych oddziałów zakładów karnych, w których osoby pozbawione wolności kreują swoją rzeczywistość więzienną. Tam też między innymi dokonują się różnorakie sytuacje, które leżą w kręgu zainteresowań mgra M. Lammka, który wizualizuje

pewien wycinek świata penitencjarnego, a nawet element tego wycinka, o wektorze skoncentrowanym na modyfikacji ciała osób pozbawionych wolności w odniesieniu do poziomu organizacji osobowości. Jest szereg wątków, czy też elementów składających się na holistyczny świat z za krat i każdy z nich rzetelnie i solidnie ukazany pozwala na pełniejsze spojrzenie na ciągle tajemną przestrzeń więzienną. Tak też odbieram wątek podjęty w niniejszej rozprawie, który właściwie zgłębniony teoretycznie staje się fundamentem do budowania badawczego dyskursu. Określone znaczenie sprawcze podjętej problematyki, pomimo że ukazujące jedynie małą część więziennego bytowania, to swym zasięgiem interpretacyjnym i polem rozważań jest godna podkreślenia. Pan mgr M. Lammek kompetentnie kreśli słowa, z rozwagą i znaczną orientacją w teoretycznych deliberacjach.

Praca jest spójna treściowo i koncepcyjnie. Składa się z sześciu rozdziałów oraz innych części pracy (w tym streszczenie, wstęp, bibliografia, spis tabel, spis rysunków, aneks, oświadczenia). Nie bez znaczenia jest tutaj zastaw bibliograficzny, który jawi się nad wyraz atrakcyjny, bo zawierający nie tylko rodzimą literaturę, ale przede wszystkim znaczny zbiór źródeł anglojęzycznych, które wykorzystywane są w pracy do tworzenia naukowego dyskursu.

Warstwa teoretyczna to zwizualizowanie odczytania i elokwencji Autora oraz Jego znacznej orientacji w prezentowanej tematyce. Teoria stanowi zatem solidną podbudowę, do tworzenia metodologicznych założeń oraz poczynań badawczych. Otóż w rozdziale 1., w sposób interesujący dobrano treści, których wiodącym kierunkiem rozważań jest kwestia konceptualizacji ciała wraz z metodami jego modyfikacji. Określone przemiany, czy też „przeróbki” pewnych części ludzkiego ciała nie są niczym nowym, bo znanym i odnotowywanym od wielu lat. Jednakowoż w zależności od czasu oraz miejsca, ten fakt jest i może być odbierany różnorodnie. Doktorant ukazuje właśnie takową optykę, koncentrując analizę na tatuowaniu, kolczykowaniu (piercingu) oraz skaryfikacji (tatuazu bliznowym). Chodzi wszak o zmianę oblicza własnego wizerunku, czy też kształtu określonych części ciała. Dlatego też szkoda, że Autor chociażby krótko nie zilustrował także innych modyfikacji ciała (np.

skaryfikacja, implantowanie podskórne), co niewątpliwie poszerzyłoby spektrum poglądowe na czynione rozważania. Tym niemniej prowadzony nurt ukazywana treści nie budzi zastrzeżeń. Są one klarowne i wynikające z przyjętej strategii, tj. od ogółu do szczegółu. Rozdział 1., to rys wprowadzający w podjętą problematykę i udana próba „wciągnięcia” odbiorcy w myślową przestrzeń nietuzinkowości obrazów o modyfikacji ciała. Ważkim, choć szkoda, że niezbyt rozbudowanym jest podrozdział 1.6., gdzie interesująco i składnie Autor pisze m.in. o związkach modyfikacji ciała z osobowością oraz psychopatologią. W rozdziale 1. Doktorant zwraca słuszną uwagę także na funkcje i motywy modyfikacji ciała, które sytuują analizę treściową na właściwych torach spinających się w całość. Niestety brakuje mi zarówno w rozdziale 1., jak i w całej części poświęconej analizie literatury i ukazywaniu teoretycznych odniesień, pełniejszego zaprezentowania środowiska penitencjarnego. Jedyne gdzieś tam elementy systemu więziennego pojawiają się w pracy, a przecież jest to istotny wątek, bo tytułowy - „...modyfikowanie ciała przez osoby pozbawione wolności...”. W pracy położono nacisk nie tyle na miejsce, ale raczej na istocie poczynań badawczych, co oczywiście jest zrozumiałe. Wszelako przestrzeń inkarcerowana posiada swoją specyfikę i własne zasady w zakresie modyfikacji ciała, co powoduje, iż są odmienności w postrzeganiu tej kwestii przez osobę pozbawioną wolności, a osobą funkcjonującą w środowisku pozawięziennym. Szersze, być może w odrębnym nawet rozdziale, naszkicowanie świata penitencjarnego, li tylko wzmocniłby siłę poznawczego przekazu. Ponadto jako pedagog jedynie wspomnę, iż prócz typowo psychologicznego dyskursu, można by zasygnalizować także paradygmat pedagogiczno-socjologicznych peregrynacji. Odsłona np. wychowawczo-socjalizacyjnych aspektów poczynań modyfikacyjnych, rodzinnych reperkusji modyfikacji ciała, czy relacyjność wewnątrzgrupowa osób intencjonalnie zmieniających swój wygląd poprzez tatuaż, piercing, czy implantowanie podskórne, mogłyby zapewne wzbogacić dysertację. Bez względu na to, co leży u podłoża modyfikacji, czy jednostkowego retuszu ciała, to warto widzieć holistycznie i rozległe. Dzisiejsza moda, a może spektakularne podkreślenie

własnego „ja”, determinujące człowieka do nierzadko bolesnych i długotrwałych przeobrażeń w kształcie i wyglądzie własnego ciała nie powinny zostać anonimowe i należałoby je rozpatrywać w oparciu o stan wiedzy różnych dyscyplin naukowych. Mgr M. Lammek psychologicznie postrzega „body modification”, co zrozumiałe rzecz jasna. Wszak oceniana dysertacja lokuje się swym zasięgiem w dyscyplinie psychologia, toteż taki też wektor przyjmuje.

Rozdział 2. (str. 48-65) również otrzymał teoretyczny kształt i brzmi: „Modyfikacja ciała jako potencjalna forma samookaleczenia”. Skoncentrowano się w tej części rozprawy na deliberacjach wielowątkowych wypełniających poszczególne podrozdziały. Samookaleczenie, samouszkodzenie, autoagresja, czy autodestrukcja pojawiają się w tym rozdziale niejednokrotnie i w niejednorodnych przebarwieniach znaczeniowych. Konstruowanie m.in. relacji „(Auto)agresja a autodestrukcja”, czy „Postfreudowskie idee podejmowania zachowań autodestrukcyjnych”, zarówno stosowaną literaturą w znacznej mierze psychologiczną, jak i kreacją słowną, czynią wyrazistszymi konteksty prezentowane w powziętym w dysertacji projekcie. Bez wątpienia progres myśli i aranżowanie odautorskich wywodów w rozdziale 2., prowadzi nieuchronnie do kolejnego rozdziału, w którym na tle zagadnienia teorii relacji z obiektem, zaprezentowana jest tytułowa relacja z obiektem w ujęciu Otto Kernberga. Należy tutaj zauważyć, co w pewnych zakresach ujawnia się też w pierwszych dwóch rozdziałach, iż struktura pracy nie jest jednolita, tzn. składa się ona z krótkich podrozdziałów (np. 3.3., 3.5.), bądź podrozdziałów z rozbudowaną kompozycją (np. 3.1., 3.4.). Nie rzutuje to na wartość merytoryczną toczonych na łamach pracy dysput, lecz daje obraz określonego nieładu strukturalnego oraz domniemania, że nie do końca trafnie została rozłożona siła intensywności treści w tym rozdziale.

Rozdział 3. wypełnia tytułowe hasło, które jest poniekąd zwieńczeniem teoretycznych dociekań, a tym samym przewodnikiem po eksponowanej myśli pierwszoplanowej. W początkowej części rozdziału zapoznajemy się m.in. z brytyjską i amerykańską szkołą relacji z obiektem, gdzie Doktorant w oparciu o obcojęzyczną literaturę konstruuje tematyczne wywody. W rozdziale tym

Autor jasno uwypukla tzw. relacje z obiektem, będące de facto istotą i otuliną dla wszelkich rozważań ocenianej dysertacji. Pewien dyskomfort relacji oraz nietuzinkowe sygnały interakcyjne sytuują jednostkę niejednokrotnie na marginesie bycia tu i teraz. Doktorant ilustruje wszelakie obrazy z tego zakresu, co daje wrażenie, iż eksploracja treściowa w tym rozdziale jest prawidłowa i przemyślana, a tym samym dookreślająca całość rozpatrywań. Tytułowa teoria Otto Kernberga wybrzmiewa w analizowanym rozdziale, dając się dotychczasowym słowom prowadzącym do tychże treści w dysertacji, a niniejsza teoria jest swoistą klamrą wszelakich analiz i rozpatrywań konstruowanych w pracy. Analiza tegoż rozdziału uwypukla znaczną reprezentację wiedzy Doktoranta w odniesieniu do powziętej tematyki, jak również m.in. logika wywodu i świadomość doboru treści wraz z rozpatrzoną tematyczną literaturą.

Konkludując warstwę teoretyczną, to odbieram ją na wysokim poziomie z uwagami o możliwości szerszego nakreślenia wątku penitencjarnego. Jawiąca się w poszczególnych rozdziałach i podrozdziałach teoretycznych wspólnota myśli oraz fotografia kompetentnego wywodu odautorskiego, pozwalają przejść dalej, czyli do części metodologicznej. Harmonia podrozdziałów teoretycznych pozwala na wprowadzenie i podstawę do tworzenia i zrozumienia metodologicznych wskazań eksploracji badawczej. Natomiast czymś, co jest charakterystyczne dla poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów warstwy teoretycznej, to panoramiczny przegląd literatury przedmiotu, w tym anglojęzycznej. Owa literatura wiąże różnorakie zamiary wątki wypełniające poszczególne części dysertacji. Pomimo nasycenia teoriami i poglądami wielu autorów, to nie ma się wrażenia przypadkowości słów, a wręcz odwrotnie. Następujące po sobie wersy czyta się dobrze, a tekst jest płynny i zachęcający do dalszego zapoznania się z nim.

Oblicze metodologicznych rozważań i założeń rozpoczyna prezentacja celu badań (choć w tytule jest „Cele badań własnych”), który sformułowano następująco: „określenie poziomu funkcjonowania osobowości mężczyzn pozbawionych wolności, którzy dokonali modyfikacji własne ciała” (str. 101) -

(usterka, winno być – własnego ciała). Doktorant obrazuje także tło badań, pisząc następująco: „intencją przeprowadzonych analiz środowiska osób naruszających normy prawne było ujawnienie psychologicznych mechanizmów skojarzonych z dokonywaniem modyfikacji” (str. 101). Na str. 103 czytamy, iż „Zamiarem pracy była próba uchwycenia związków między zmiennymi wskazanymi w modelu”. Trudno o jednoznaczne stwierdzenie, jak mają się do siebie zaprezentowane: „cel-intencja-zamiar”. Mgr M. J. Lammek nie uwypuklił w warstwie metodologicznej przedmiotu swoich poczynań badawczych. Niemniej jednak postawiono 11 problemów badawczych oraz założono hipotezy badawcze. Sformułowano je nie do wszystkich problemów, przy części podając zapis „Brak założeń, pytanie ma charakter eksploracyjny”. Autor stosuje problemy badawcze, w formie pytań rozstrzygnięcia i pytań dopełnienia. Warto zauważyć, iż zarówno większość problemów, jak i hipotez obudowane zostały treścią, tj. komentarzem wraz z odnośnikami do literatury. Warstwie dotyczącej założeń badawczych mgr Mateusz J. Lammek nie stosuje literatury metodologicznej, co może zastanawiać, gdyż przegląd tychże źródeł jest i winien być elementem budowania rozważań metodologicznych i tworzenia określonej świadomości metodologicznej, w tym przypadku nauk społecznych.

Doktorant w swojej rozprawie przyjął ilościową strategię badań, toteż zgodnie z nią pozyskał materiał empiryczny pochodzący od 99 osób odbywających karę pozbawionych wolności w Zakładzie Karnym w Sztumie, Zakładzie Karnym w Gdańsku-Przeróbce, Zakładzie Karnym w Malborku, Areszcie Śledczym w Wejcherowie i Zakładzie Karnym w Kwidzynie. „Zastosowano bazowy podział na mężczyzn z i bez modyfikacji ciała” – jak czytamy na str. 110. Grupy te nie są równoliczne, a nawet nie są zbliżone liczbowo, a szkoda bo dałoby to zapewne pełniejszy obraz kreślonych wątków wybrzmiewających z problemów badawczych. Grupa kontrolna (skazani bez modyfikacji ciała) stanowiła jedynie 21 osób, a z modyfikacjami ciała – 78 skazanych. Nasuwa się pytanie dotyczące tego, co stało na przeszkodzie, by zaprosić do badań większą liczbę pensjonariuszy zakładów karnych? Sądzę, że inaczej jakościowo odbierane byłby wyniki penetracji badawczej, gdyby była

zbliżona liczba respondentów grupy docelowej i grupy kontrolnej. Autor posiada jednak świadomość ograniczeń liczebności grupy respondentów, gdyż wspomina o tym na str. 139, a także na str. 166 w podrozdziale 6.5. Ograniczenia badań własnych i propozycje kierunku dalszych analiz, podaje, iż w kontekście licznej grupy osób skazanych w Polsce, to „warto byłoby w przyszłości zwiększyć liczbę uczestników badania” (str. 166).

W pracy brak jest informacji, kiedy prowadzono badania w poszczególnych jednostkach penitencjarnych.

Dla pozyskania materiału empirycznego zastosowano szereg narzędzi badawczych, tj.: Inwentarz Organizacji Osobowości, Skala Trudności w Skali Regulacji Emocji, Skala Identyfikacji z Grupą – F. Mael, B. Ashforth, Skala Fuzji Tożsamości, Skala Identyfikacji z Grupą – C. Leach, Miara Fuzji Tożsamości, Skala sprawczości, Rozmowa psychologiczna. Dokonano także operacjonalizacji analizowanych zmiennych. Jak podaje Autor „(...) zmienne ujawniają interpersonalne i intrapsychiczne funkcjonowanie mężczyzn pozbawionych wolności na poziomie poznawczym, afektywnym i behawioralnym” (str. 117). Jako pedagog wyartykułuję, iż z pedagogicznego punktu widzenia, brakuje w prezentacji metody i techniki/technik zastosowanych w badaniach, nie wspominając już o paradygmacie, w jakim Autor ułokował swoje badawcze rozważania. Jak rozumiem, metodologiczne procedury w dyscyplinie psychologia posiadają własną, ukształtowaną tożsamość. Należy niewątpliwie pochwalić Autora za wachlarz różnorodnych zastosowanych narzędzi, które przyczyniły się do pozyskania wartościowego materiału empirycznego.

Puentując tę część pracy, należy zauważyć, pomimo poczynionych uwag i wątpliwości, że przedstawiony koncept badawczy jest spójny, przemyślany oraz korespondujący i zharmonizowany z tytułem rozprawy.

Prezentacja wyników badań własnych następuje w rozdziale 5. Tam też Autor w gąszczu zestawień liczbowych, danych, wyników, odnosi się merytorycznie do rezultatów własnych penetracji badawczych. Uzyskane dane są interesujące poznawczo z opisem analitycznym. Rozdział ten skonstruowany został zgodnie z przyjętą określoną procedurą analizy statystycznej, którą

Doktorant ukazał w części metodologicznej (podroz. 4.7.). Należy pochwalić za zamysł badawczy i prezentację wyników, które nota bene nie zostały usystematyzowane zgodnie z zasadą: problem badawczy – podrozdział w części empirycznej. Takowa, niejako klasyczna perspektywa prezentowania wyników badań pozwala na pełniejszą transparentność rezultatów ekspozycji. Doktorant zdecydował się na inne rozwiązanie, co należy uszanować. Pomimo, jak wskazano, nie jest to typowe selekcjonowanie zawartości badawczych, to są one skorelowane w wielu aspektach z holistycznie ujętą problematyką wskazaną w tytule dysertacji, a spektrum empirycznych zapatrywań zogniskowane jest na poszczególnych stronicach pracy i dookreśla współbrzmiące wątki. Jednocześnie z przyjętym zestawem zmiennych, następuje swoiste odwzorowanie i bezpośrednio ich odzwierciedlenie w formie tabelarycznej. Mgr Mateusz J. Lamnek skrupulatnie toczy ilościową narrację z objaśnieniem wyników uzyskanych od osób inkarcerowanych posiadających modyfikacje ciała i więźniów bez modyfikacji ciała. Kategoria „organizacji osobowości” jako priorytetowa i konstytutywna w ocenianej pracy jest trochę powierzchownie obudowana kreowaniem rzeczywistości więziennej. Jednakże zdecydowanie zauważalna orientacja Doktoranta w uwypuklonym polu badawczym, pozwala na odbiór kreślonych treści oraz transmisję czynionych rozważań. Natomiast panoramiczna optyka m.in. wyników weryfikujących tożsamość społeczną, wyników wymiarów trudności w regulacji emocji, częstości poczucia sprawczości osobistej i grupowej, czy też częstości głębokiej patologii wymiarów osobowości osób badanych, dają konkretny przekaz rozpatrywany z perspektywy mikrospołecznej, tj. jednostkowej, ale też makrospołecznej. W dyskusji wyników (str. 145-171) artykułowane są istotne dla całego projektu badawczego kwestie. Otóż ważne dla całości są poszczególne podrozdziały, a szczególnie podrozdział 6.3., gdzie umieszczone są odniesienia do założeń metodologicznych, tj. problemów i hipotez badawczych. Z estymą Autor prowadzi dyskurs od jednej hipotezy do kolejnej, kształtując poszczególne wątki z nich wynikające, odnosząc swoje słowa do wyników własnych eksploracji badawczych. Profilowanie rozważań jest stabilne, w tym sensie, że Autor nie

słysca i nie fragmentaryzuje swoich wypowiedzi, czyniąc je tymi, które przybliżają do finalnego momentu, czyli realizacji celu badawczego. Hipotezy poddaje weryfikacji w oparciu o badawcze wskazania, co daje holistyczną ilustrację wyników, ale przede wszystkich wniosków. W podrozdziale 6.6. „Podsumowanie”, Doktorant stara się proponować swoiste rozwiązania, ale w mojej ocenie są one nazbyt powierzchowne i lapidarne. Wydawałoby się, że konkluzje badawcze będą ukoronowaniem całego procesu badawczego i literalnie wręcz wyartykułowanych nurtów przyszłościowych. Na ostatnich stronicach rozprawy, wybrzmiewa podsumowujący ton, ale bez względu na to, brakuje mi szerszego rysu pokazującego implikacje dla praktyki, tj. pracy ze skazanymi. Sądzę, że Autor posiadający taki materiał badawczy, mógłby głębiej zanurzyć się w przestworza dotyczące funkcjonowania osób pozbawionych wolności z modyfikacjami ciała, szczególnie uwzględniając teorię relacji z obiektem O. Kernberga i w związku z tym poszerzyć wachlarz rozwiązań psychologiczno-pedagogicznych w codziennej pracy z pensjonariuszami zakładów karnych i aresztów śledczych.

Konkludując i biorąc pod uwagę pełną łączność teoretycznych deliberacji oraz empirycznych analiz i rozważań, a przede wszystkim akcentując spójną i przemyślaną koncepcję dysertacji wraz z bogato zastosowaną literaturą przedmiotu, z uwzględnieniem także uwag o wektorze krytycznym, nieraz uwag polemicznych wyartykułowanych w recenzji, konstatuję, iż rozprawa doktorska Pana mgra Mateusza Jana Lammka spełnia wymogi Ustawy o stopniach i tytule naukowym oraz stopniach i tytule z zakresu sztuki i tym samym, powinna być w mojej ocenie przedmiotem dalszego procedowania na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego.

Stecnomir 'Puzylek' 'lu'